

РИСУНОК В НАОМА

Андрій Чебикін

*ректор Національної академії образотворчого
мистецтва і архітектури, академік,
президент Національної академії мистецтв України,
народний художник України, професор*

Рисунок — базова засада образотворчого мистецтва

Фахівцям образотворчої сфери — графікам, живописцям, скульпторам, архітекторам, іншим діячам художньої творчості — добре відома істина: рисунок є основою усіх видів і жанрів мистецтв. Знаменитий Карл Брюллов наголошував: “Рисувати потрібно уміти до того, як станеш художником, тому що рисунок становить основу мистецтва” (“Рисунок, живопись, композиция: Хрестоматия”. — М., 1989). Існує рисунок з найдавніших часів — від первісного суспільства, що засвідчують тодішні наскальні зображення.

За кожної історичної доби рисунок, як і мистецтво в цілому, мав свої методологічні, пластичні й технічні властивості. Скажімо, в епоху Давнього Єгипту діяли спеціальні художні школи зі своєю системою навчання, методикою викладання. Зокрема, тодішні дидактичні настанови вимагали канонізованого трактування форми, особливо при зображенні постаті людини. Існували також канони щодо зображення, наприклад, квітки лотоса, священних тварин, певних предметів. Засвоєння канонів було головним у навчанні.

Досвід єгипетської школи запозичували і своєрідно інтерпретували наступні покоління художників різних країн та народів. Чимало запозичили у єгиптян древні греки. Та при цьому вони творчо, по-новому, вирішували проблеми навчання і виховання митців. Грецькі учителі закликали уважно аналізувати життя, наголошували, що найдосконалішим створінням на землі є людина — жінка з пластично вишуканими формами тіла, чоловік з гармонійно розвиненими м’язами, юнак-атлет. Зображення людини було звільнене від строго канонізованих умовностей. Вважалося, що головним джерелом пізнання є природа, натура. Тож основним методом навчання в епоху античної Греції стало малювання з натури. Цей принцип зберігається донині.

Антична мистецька культура захоплювала і надихала художників доби Відродження. Особливу роль вона відіграла у становленні й розвитку академічної системи викладання рисунка. Над цією проблемою працювали такі видатні майстри, як Альберті, Леонардо да Вінчі, Дюрер та інші. Вони розробляли і практично утверджували закони перспективи, оптики, пластичної побудови зображення.

Новим етапом у розвитку художньої освіти стало створення в XVII ст. державних навчальних закладів — академій мистецтв і художніх шкіл та впровадження академічної педагогічної системи навчання. Однією з найперших і найславетніших у Європі була Болонська академія мистецтв, заснована ще наприкінці XVI ст. Саме вона, до речі, уперше в історії викладання рисунка запропонувала нагороди за краще виконання навчального завдання. В подальшому державні академії мистецтв — за прикладом Болонської академії — заснували великі і малі золоті та срібні медалі для відзначення кращих робіт.

Художнім центром Європи у другій половині XVII ст. стає Франція, замінивши у цьому статусі Італію. Саме Французька академія мистецтв витворила академічну систему художньої освіти, зокрема завдяки творчо-пошуковій діяльності таких художників-педагогів, як Давид, Жульєн, Калама та ін. І саме у XVII ст. рисунок став самостійною навчальною дисципліною — з чіткою послідовністю ускладнення навчальних завдань: копіювання класичних зразків, малювання гіпсів, студії з природи. Таку методику навчання продовжили художні школи наступних поколінь. Упродовж XVIII — першої половини XIX ст. мистецькі академії Франції, Англії, Німеччини, Росії переживали свій золотий вік.

У другій половині XIX ст. стає помітним послаблення уваги до методики викладання рисунка та інших мистецьких дисциплін у зв'язку з виходом на мистецьку арену імпресіонізму, основними творчими постулатами якого, як відомо, були: передача свіжого враження, етюдність, свобода вибору форм творчості. Академічна система художньої освіти почала втрачати свій авторитет. Класичні традиції академізму стали ігноруватись, малювання античних гіпсів виключалося з навчальної практики. Система художньої освіти в академіях за умов появи різних, так званих, революційних мистецьких течій починає радикально змінюватись.

Виникають різні приватні мистецькі школи, студії, майстерні-ательє, академії, у яких не лишилося й сліду від академічних принципів художньої освіти. Навчальною основою у більшості з таких інституцій став принцип так званого самовираження. Педагог уже майже не втручався у роботу учнів при виконанні ними навчального завдання — мовляв, нехай учні самостійно, за внутрішнім покликом творчо працюють. Подібна метода навчання почасти практикується у зарубіжних навчальних закладах і понині.

Загалом історія рисунка на теренах України сягає глибини віків. Це засвідчують археологічні пам'ятки доби трипільської культури, художні

вироби скіфів, мистецькі знахідки пізніших часів. Здавна існували й принципи освоєння способів зображення. Як про своєрідну систему навчання мистецтву рисунка, напевне, можна вести мову, починаючи з іконописної майстерні, заснованої в XI ст. у Києво-Печерській лаврі у зв'язку з художнім оздобленням Успенського собору. В опорядженні храму поряд з грецькими художниками брав активну участь славетний майстер рисунка, живопису, золотарства Лаврської майстерні Аліпій, який створював також окремі ошатні ікони, високо поціновувані київськими князями та церковниками.

Майстерні для виготовлення ікон створювалися і в інших регіонах України, переважно при монастирях, де навчали мистецтву рисунка і малярства. Та найзначнішою була, звичайно, Лаврська іконописна майстерня. У ній створювали малюнки для мозаїк, графічні мініатюри для літописів, композиції скульптурних рельєфів і т. ін. В XVII ст. у майстерні почали збирати графічні твори західноєвропейських і місцевих авторів. Називали їх кунштами (трансформоване від німецького *kunst*) й упорядковували у вигляді альбомів (кунштбухів, кужбушків), котрі використовувались як навчальні посібники. У них містяться численні малюнки — вправи з анатомії, портрети, жанрові композиції, серед яких є підписані учителями й учнями майстерні. Дослідженню цього мистецького явища присвячена наукова праця П. М. Жолтовського “Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні. Альбом-каталог” (К., 1982).

З кінця XVIII ст. Лаврська іконописна майстерня стала втрачати провідне значення в історії українського мистецтва. У другій половині XIX — на початку XX ст. робилися спроби піднести її імідж. Так, наприклад, відомий український художник І. Їжакевич разом з учнями майстерні у 1905—1907 рр. розписали церкву Всіх святих над Економічною брамою і трапезну. Однак за умов тодішніх революційних рухів, Першої світової війни, новонародженого радянського режиму Лаврська майстерня, як і інші, дедалі більше занепадала і, зрештою припинила своє існування.

Своєрідною школою рисунка як виду графіки можна вважати виготовлення в Україні ілюстрованих та художньо оздоблених літописів, рукописних, а з XVI ст. — і друкованих книг. Мистецтво рукописної і друкованої книги від найдавніших часів до XVIII ст. досліджував львівський вчений Я. П. Запаско. Серед його наукових праць такі відомі фахівцям дослідження, як “Орнаментальне оформлення української рукописної книги” (1960), “Мистецтво книги на Україні в XVI—XVIII ст.” (1971), “Львівські стародруки” (1983), “Українська рукописна книга” (1995) та ін. Наш колега, художник-графік і педагог В. Мітченко видав цікаву, змістовну книгу “Естетика українського рукописного шрифту” (2007). Професор кафедри рисунка Ю. Ятченко є автором цінного посібника “Мистецтво рисунка” (2005).

Українські митці давна здобували художню освіту, оволодівали мистецтвом рисунка у різних навчальних закладах, школах та найбільше у

Петербурзькій академії мистецтв. Частина їх після завершення студіювання залишалася і працювала за межами України, тобто примножувала скарбницю художньої культури не свого народу. Так, професорами й академіками Петербурзької академії були українці А. Лосенко, І. Мартос, А. Мокрицький, В. Орловський, М. Самокиш, Т. Шевченко та інші. До того ж, перші два з названих академіків обіймали посаду ректора академії. А виходець з Полтавщини В. Григорович упродовж 30-ти років працював на посаді конференц-секретаря академії.

Серед вихованців Петербурзької академії мистецтв видатними українськими майстрами рисунка були І. Їжакевич, Л. Жемчужников, М. Пимоненко, О. Сластіон, І. Сошенко, К. Трутовський та багато інших. Їхніми зусиллями, і насамперед турботами М. Мурашка, було відкрито рисувальну школу в Києві, а також інші навчальні мистецькі заклади у містах України. А 1917 року плеядою українських діячів культури і мистецтва, як відомо, було засновано Українську академію мистецтва. Про історію створення та діяльність цього найвищого в Україні художнього навчального закладу досить докладно розповідається у попередніх випусках нашого наукового збірника. Тому тут лише нагадаємо, що серед фундаторів академії були такі видатні майстри рисунка, як Г. Нарбут, брати В. і Ф. Кричевські, М. Бойчук, М. Бурачек, О. Мурашко та ін.

У новоствореній академії рисункові як навчальній дисципліні приділялася велика увага. Вже сама наявність у ній згаданих професорів-педагогів переконливо підтверджує сказане. Згодом в академії була організована окрема кафедра рисунка, завданням якої стало забезпечення викладання цієї дисципліни на всіх факультетах як основи художньої творчості, як конструкції будь-якої мистецької композиції. Крім названих вище, у навчальному закладі в різні часи викладали рисунок такі знані професори, як М. Дерегус, С. Григор'єв, К. Єлева, В. Касіян, Г. Меліхов, І. Плещинський, С. Подерев'янський, К. Трохименко, О. Шовкуненко та інші.

Нині на кафедрі рисунка, яку очолює в НАОМА професор В. Бистряков, працюють також професори Ю. Ятченко, О. Кривонос, О. Белянський; професори кафедри С. Зорук, Ю. Ларіонов, В. Магалаєв, В. Нікітін; доценти В. Свилярьов, В. Сухенко, Л. Трубникова, З. Федик; доценти кафедри Т. Гончаренко, Ю. Майстренко-Вакуленко, А. Твердой; старші викладачі А. Балог, Н. Білик, А. Хайдар, О. Михайлицький; викладач С. Сабакарь. Саме на цей колектив викладачів покладено здійснення належної підготовки студентів до творчої роботи у галузі образотворчого мистецтва.

Тож побажаємо їм та всьому професорсько-викладацькому складові академії плідних успіхів у педагогічній і творчій праці!